

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

МАКІЯН Д. Г.,
аспірант кафедри господарського права,
господарсько-процесуального права
(Інститут економіко-правових
досліджень Національної академії наук
України)

УДК 346.545/546

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.9>

**АГРАРНА РОЗПИСКА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ
ІННОВАЦІЙНОГО ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ, ПОКЛИКАНОГО
ЗАБЕЗПЕЧИТИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ АГРОВИРОБНИКА**

Статтю присвячено дослідженню сутності та проблемних аспектів правового інституту, покликаного забезпечити виконання зобов'язань агровиробника перед кредитором із метою залучення останнім додаткового фінансування. Об'єктом наукового аналізу в межах роботи виступало питання забезпечення можливості залучення агровиробниками додаткового фінансування під час дотримання розумного балансу прав та інтересів учасників відповідних правовідносин, актуальність якого підкреслено загальносвітовими викликами у період пандемії та, як наслідок, падіння економічних показників в окремих регіонах та у світі. Автором здійснено системний правовий аналіз перспектив розвитку вказаного правового інституту в правовому полі України. Опрацьовані положення окремих законодавчих ініціатив у сфері функціонування та обігу аграрних розписок, зокрема проекту закону № 2805 від 24.01.2020 р., що було включено до порядку денного Верховної Ради України за № 828-ІХ від 01.09.2020 р. Проаналізовано численні наукові праці та бачення вітчизняних науковців у цій сфері, що були в подальшому належним чином застосовані в межах цієї наукової роботи. Додатково вивчено відповідність вектора розвитку названого інституту положенням Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» від 21.10.2015 р. із метою встановлення рівня системності запропонованих змін, а також аналізу потенційних варіантів подальшого розвитку релевантного законодавства. Акцентовано увагу на потенційному конфлікті положень спеціального законодавства із порядком здійснення виконавчого провадження та запропоновані окремі варіанти модернізації сучасного національного законодавства з урахуванням потенційних практичних викликів та судових ризиків, що були окреслені в межах наукової роботи. У висновку також висвітлені інші окремі проблемні аспекти розвитку законодавчого поля у сфері регулювання правовідносин, що виникають під час укладення аграрних розписок, та вектори їх можливого вирішення.

Ключові слова: господарське право, аграрна розписка, кредитування агровиробників, інноваційні інструменти залучення фінансування, сільськогосподарські підприємства, кредитування під майбутній урожай, вільний обіг земель сільськогосподарського призначення, принципи сталого розвитку.

Makiyan D. H. Agrarian receipt: problematic aspects of the innovative legal institute, created to ensure the fulfillment of the obligations of the agricultural producer

The article is devoted to the study of the essence and problematic aspects of the legal institution created to ensure the fulfillment of the obligations of the agricultural producer to the creditor in order to attract the additional financing. The object of scientific analysis within the framework of the work was the issue of ensuring the possibility of attracting additional financing by agricultural producers, but keeping a reasonable balance of the rights and interests of all participants in the relevant legal relations, the relevance of which was emphasized by global challenges during a pandemic and, as a result, by a drop in economic indicators in certain regions and in the world. The author has carried out a systemic legal analysis of the prospects for the development of this legal institution in the legal field of Ukraine. The provisions of certain legislative initiatives in the field of the functioning and circulation of agricultural receipts, for instance, the Draft Law No. 2805 dated 24.01.2020, which was included in the agenda of the Verkhovna Rada of Ukraine with No. 828-IX dated 01.09.2020, were investigated. Numerous scientific works and the vision of domestic scientists in this area were analyzed and properly applied in the framework of this scientific work. Additionally, the author had studied the level of compliance of vector of the named institution with the provisions of the Resolution of the United Nations General Assembly “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” dated 21.10.2015 in order to establish the level of consistency of the proposed changes, as well as to analyze options for the further development of relevant legislation in perspective. Also, attention was focused on the potential conflict of the provisions of special legislation in this area with the enforcement procedure, and individual options for modernizing Ukrainian legislation were proposed, taking into account potential practical challenges and judicial risks, that were outlined in this scientific work. The conclusion also highlights other certain problematic aspects of the legislation development in the field of legal relations arising from the concluding of agrarian receipts, and the vectors of their possible solution were proposed.

Key words: *commercial law, agrarian receipt, loans for agricultural producer, innovative tools of financing, agricultural enterprises, lending for future harvests, free circulation of agricultural land, principles of sustainable development.*

Вступ. Загальновідомо, що традиційним рушієм сталості та розвитку економічної системи України є діяльність суб'єктів господарювання на ринку сільськогосподарської продукції та суміжних ринках. При цьому цей ринок не є винятком у питанні нагальної потреби залучення дешевого довгострокового фінансування з метою гарантування розвитку названої галузі. І хоча (як в умовах загальносвітової пандемії, так і за інших чинників, що негативно впливають на інші економічні показники) споживання харчових продуктів (що є основним продуктом сільськогосподарської діяльності) не зазнало суттєвого падіння, проте стан узаного ринку потенційно страждатиме через економічні втрати інших суб'єктів господарювання на суміжних ринках. До таких суміжних ринків можна зарахувати кредитування, інші фінансові послуги, що безпосередньо впливають на можливість залучення суб'єктами сільськогосподарської діяльності довгострокового фінансування. Тобто за таких економічних умов банки чи інші фінансові установи потребуватимуть більших гарантій виконання зобов'язань агровиробником, що бажає залучити додаткове фінансування, та матимуть обґрунтовану спокую ще більше підвищити його вартість. Отож, питання забезпечення можливості залучення агровиробниками додаткового фінансування за умов дотримання розумного балансу прав та інтересів учасників таких правовідносин стає ще більш назрілим та потребує систематичного рішення.

Ретроспективно аналізуючи підходи до вирішення цієї проблематики, визначено, що у 2012 році Верховною Радою України був запроваджений такий спеціальний механізм забезпечення виконання зобов'язань аграріїв, як аграрна розписка через ухвалення відповідного законодавчого акта. За власною правовою природою цей механізм передбачає заставу майна, якого на момент утворення відповідних правовідносин ще не існує. Цього може бути достатньо для залучення певних засобів, знарядь та інших ресурсів для підтримання діяльності агровиробника, але залишається питання про ефективність цього інноваційного інструменту для залучення прямого кредитування та іншого фінансування. Водночас наразі належним чином не досліджено питання того, яким чином вплине на цей спеціальний спосіб забезпечення виконання зобов'язань запровадження вільного обігу земель сільськогосподарського призначення через ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. № 552-IX. На наше глибоке переконання, цей вплив може бути досить суттєвим та потребує обов'язкового вивчення та аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як свідчить ретельний аналіз наукових робіт у цій сфері, з моменту ухвалення Закону України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 р. № 5479-VI науковою спільнотою здійснено певну кількість досліджень, направлених на визначення правової природи запровадженого механізму аграрних розписок, перспектив його розвитку тощо. Дякуючи систематичній науковій роботі таких учених у сфері права, як А. Стародубцев, Ю. Бакай, В. Уркевич, Ю. Павлюченко, Б. Кравчук, О. Кулинич та ін., українська правова наука отримала поштовх, необхідний для дослідження можливостей та перспектив застосування зазначеного механізму в Україні.

Як визначалося вище, наразі належним чином не досліджено питання того, яким чином вплине на цей спеціальний спосіб забезпечення виконання зобов'язань запровадження вільного обігу земель сільськогосподарського призначення через ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. № 552-IX. Також шляхом складення та публікування цієї наукової роботи її автор вбачає за необхідне звернути увагу на іншу проблематику вказаних правовідносин, що потребує взяття до уваги за подальшої модернізації законодавства у цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті – на основі аналізу наукових робіт інших учених у сфері права, правозастосовної практики та власного дослідження питання сформулювати всебічні висновки щодо перспектив розвитку правового інституту аграрних розписок у правовому полі України, а також впливу ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. № 552-IX на його ефективність.

Результати дослідження. Наприкінці 2019 року суб'єктами господарювання та окремими суб'єктами законодавчої ініціативи визначено проблематику, пов'язану з кредитуванням сільськогосподарських товаровиробників, особливо середніх та дрібних, які майже не мали доступу до кредитних ресурсів комерційних банків навіть за умов існування державної програми щодо часткового відшкодування банківських відсотків. Беручи до уваги вищевказане, обґрунтованим виявився висновок про те, що сільськогосподарські товаровиробники повинні мати альтернативні варіанти кредитування. Так, одним із таких варіантів було запропоновано кредитування під заставу майбутнього врожаю, який успішно функціонував у Бразилії, шляхом застосування такого фінансового інструменту, як розписки-договори CPR (*Cedula de Produto Rural*). Указаний інструмент становив обіцянку агровиробника постачати сільськогосподарську продукцію або здійснювати оплату після реалізації такої у майбутньому взамін на отримання ресурсів (фінансових чи товарних) уже сьогодні для ведення подальшої сільськогосподарської діяльності.

Суть товарних CPR полягала в тому, що після їх випуску та продажу сільськогосподарський товаровиробник отримує фінансування в обмін на обов'язок поставити продук-

цію. При цьому в товарній CPR чітко визначена загальна кількість продукції, її якість, місце і дата поставки.

Фінансові розписки видавалися тим компаніям-постачальникам чи інвестиційним фондам, які не займаються збутом сільськогосподарської продукції. Суть фінансової CPR полягала в тому, що сільськогосподарський товаровиробник зобов'язується повернути кошти в певний проміжок часу (відповідно до договору). Такі розписки передбачали або поточну ціну продукції (на момент укладання угоди), або ціну на продукцію на дату розрахунку за розпискою (за кінцевого розрахунку).

Завдяки використанню такого інструменту в Бразилії обсяги кредитування аграрного сектору щорічно складали 5 млрд доларів США (станом на 2011 рік), а сільськогосподарські товаровиробники змогли збільшити валове виробництво й урожайність своєї продукції [1].

Указаний досвід Бразилії був утілений в Україні законодавцем через ухвалення спеціального Закону України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 р. № 5479-VI з метою реформувати сільськогосподарський ринок та спростити процес залучення агровиробниками додаткових коштів.

У 2015 році за ініціативи International Finance Cooperation (Міжнародна Фінансова Корпорація) у партнерстві з Державним секретаріатом з економічних питань Швейцарії (SECO) та урядом України розпочато п'ятирічний проект, спрямований на впровадження аграрних розписок в Україні. Протягом 5 років указаний проект працював над системним впровадженням аграрних розписок на ринку агрофінансування.

Міністерство з розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (а до нього Міністерство аграрної політики України) було партнером Проекту «Аграрні розписки в Україні» від початку його роботи. На початку 2018 року розроблений за підтримки Проекту національний Реєстр аграрних розписок був запущений в усіх областях країни. Це дозволило фермерам працювати з інструментом (незалежно від місцезнаходження). Саме з цього моменту вказаний інструмент отримав можливість повноцінного використання учасниками відповідного ринку.

Станом на червень 2020 року Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України визначено, що понад 2000 агровиробників у всій країні залучили більше, ніж 1 млрд доларів США фінансування від 200 кредиторів, понад 90% цих агровиробників – невеликі господарства [2].

Статтею 1 Закону № 5479 визначено, що аграрна розписка є товаророзпорядним документом, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Предметом застави за вказаним механізмом є або безпосередньо сільськогосподарська продукція, або грошова сума, розмір якої визначається у безпосередньому зв'язку з реалізацією сільськогосподарської продукції. З огляду на це, одразу постає питання щодо правової природи вказаного товаророзпорядного документа як цінного паперу.

Так, аналізуючи правову природу товаророзпорядних документів, Л.В. Машковська доходить висновку, що вони є певними видами документів, які застосовуються у сфері господарювання як опосередкування певних дій із майном і майновими правами, визначають певні підстави набуття права власності на них та яким притаманні властивості цінних паперів. На її переконання, основною властивістю товаророзпорядного документа є його оборотоздатність, тобто здатність за допомогою його обігу передавати виражене в ньому майнове право вимоги до зобов'язаної за цінним папером особи [3].

Продовжуючи вказане дослідження у контексті оцінки правової природи безпосередньо аграрних розписок, Ю.М. Павлюченко та Б.І. Кравчук зроблено висновок про те, що аграрні розписки також мають цю властивість, що забезпечується положеннями ст. 11 Закону № 5479. Так, передання прав кредитора за аграрною розпискою здійснюється шляхом здійснення на ній або на її невід'ємному додатку передавального напису «Відступлено» із зазначенням нового кредитора. Такий напис скріплюється підписом попереднього кредитора за аграрною розпискою і підлягає нотаріальному посвідченню [4]. Така характеристика

також належним чином кореспондується з визначеннями, закріпленими у частині першій та пункті 6 частини п'ятої статті 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Однак спеціальним Законом № 5479 аграрна розписка цінним папером не визнається, що виключає коректне правозастосування до цих правовідносин правових норм, закріплених у Законі № 3480.

З іншого боку, як зазначає Ольга Карпова, у січні 2020 року зареєстровано проект закону № 2805 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування та обігу аграрних розписок», згідно з яким пропонується пряме визначення правової природи аграрної розписки як цінного паперу [5]. Ця ремарка є вкрай важливою, оскільки саме у такому разі аграрні розписки отримують статус неемісійних цінних паперів у документарній формі існування (як електронні документи), що забезпечить можливість їх обігу як на врегульованому фондовому ринку, так і поза ним.

До того ж указаним проектом закону пропонується визначити можливість обліковувати аграрні розписки адміністратором реєстру аграрних розписок або в бездокументарній формі у вигляді облікових записів на рахунках у цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів із відображенням відомостей про реквізити аграрної розписки в реєстрі аграрних розписок, що потенційно сприятиме ще більшому поширенню вказаного механізму забезпечення виконання зобов'язань агровиробника.

Іншою важливою новелою вказаного проекту закону є встановлення нового правила, згідно з яким у разі недостатності або відсутності застави за аграрною розпискою для задоволення вимог кредитора за аграрною розпискою стягнення заборгованості за аграрною розпискою у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса відбувається шляхом звернення стягнення на інше майно божника або інших осіб, які несуть солідарну відповідальність із боржником за аграрною розпискою. Також законопроект передбачає, що неустойка (штраф, пеня) включається до виконавчого напису, якщо такі санкції передбачені аграрною розпискою.

Вкрай важливо зазначити, що напрям удосконалення спеціального законодавства у сфері регулювання аграрних розписок в Україні, що відображається у тексті проекту закону № 2805, повністю відповідає положенням пункту 27 Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» від 21.10.2015 р., відповідно до якого визначено, що країни-члени ООН беруть на себе зобов'язання «ухвалити стратегії, впровадження яких забезпечить зростання у таких сферах, як виробничі потужності, продуктивність праці та продуктивна зайнятість; доступність фінансових послуг; сталий розвиток сільського, пасовищного і рибного господарств; сталий розвиток промисловості; загальний доступ до недорогих, стабільних і сучасних послуг енергопостачання; сталі транспортні системи; якісна і стійка інфраструктура» [6]. На підтвердження зазначеного курсу 30 вересня 2019 року Президентом України також було видано Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», в якому підтримано забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна».

Станом же на момент підготовки цієї наукової роботи аграрна розписка як товаророзпорядчий документ має подвійну правову природу. Так, як зазначається Ю.М. Павлюченко та Б.І. Кравчуком, аграрна розписка є підставою для виникнення таких правовідносин, як поставка та застава (за товарною розпискою) або повернення позики і застава (за фінансовою розпискою) [4]. На наше переконання, з указаним міркуванням не можна повністю погодитися, оскільки правовідносини поставки, позики, застави є виключно договірними та ширшими за обсягом, на які поширюється відповідне регулювання правовими нормами Цивільного кодексу України, що не є ідентичним до правовідносин за аграрною розпискою (які регулюються спеціальним законом), хоча і є подібним. За таких обставин можна дійти обґрунтованого висновку про те, що правовідносини за аграрною розпискою безпосередньо регулюються спеціальним Законом № 5479. Водночас ті відносини (права та обов'язки), що

виникають із вказаного товаророзпорядчого документа не врегульовані спеціальним Законом № 5479, тому мають оцінюватися через призму загальних правових норм, визначених Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України у відповідних частинах.

Іншим цікавим питанням форми становлення правовідносин за аграрною розпискою є безпосередньо її зміст. Як знову зазначається Ю.М. Павлюченко та Б.І. Кравчуком, аналіз доступних зразків аграрних розписок та укладених розписок свідчить про те, що у певних випадках сторони користуються правом вносити додаткові відомості, зокрема вказують, на виконання якого зустрічного зобов'язання кредитора вона видана. Так, наприклад, аграрна розписка може містити речення: «Ця Аграрна розписка підтверджує факт отримання Боржником від Кредитора грошових коштів у розмірі _____ гривень в повному обсязі» або «Ця Аграрна розписка надається Боржником в забезпечення виконання ним зобов'язання в межах договору №_ від «__» __року» [4].

На наше переконання, з метою гарантування точності та повноти врегулювання встановлених між сторонами правовідносин останнім слід фіксувати власні права та обов'язки в окремому договорі з можливістю належного їх тлумачення, встановлення необхідних форм відповідальності та стимулювання їх учасників тощо. У такому разі аграрна розписка буде виступати належним документальним підтвердженням безпосередньо зобов'язань агровиробника, а останній матиме можливість встановлення достатніх форм власного правового захисту для забезпечення балансу заінтересованості сторін у належному виконанні відповідного правочину. Думку ж про те, що сама аграрна розписка є повністю самодостатнім документом, що належним чином регулює правовідносини одразу двох-трьох типів між сторонами, слід оцінювати критично, оскільки відсутність необхідної точності договірною врегулювання відносин між сторонами породжує правову невизначеність та високу вірогідність подальших судових суперечок щодо дійсності укладеного правочину або його окремих елементів, порядку його примусового виконання тощо. Прикладом наявності таких ризиків є випадки, коли в межах аграрних розписок сторонами встановлюється інша міра відповідальності кредитора за неналежне виконання обов'язку після повернення розписки з відміткою «Виконано», ніж імперативно визначена законом. Указана ситуація наполегливо нагадує анекдот про те, що найчастіше інструкцію до дреля читають уже після того, як він зламався.

У контексті зазначеного вище особливої уваги потребує нормативно-правове закріплення відповідальності сторін за аграрною розпискою. Оскільки навіть максимально юридично коректне закріплення нормативно-правового регулювання будь-якого механізму забезпечення виконання зобов'язань боржника перед кредитором не може бути ефективним у разі відсутності дієвих інструментів притягнення боржника до відповідальності за неналежного виконання ним зобов'язань та/або відсутності стимулювання кредитора до виконання власних обов'язків.

На виконання цього завдання спеціальним Законом № 5479 встановлені окремі правові норми в межах статті 13. Так, більшість закріплених у вказаній статті правових норм направлена на гарантування захисту кредитора від неналежного виконання зобов'язань боржником, що включає поширення останніх також на інші врожаї (якщо попереднього не було достатньо для виконання зобов'язання), можливість звернення кредитором стягнення на врожай, що був переданий третій особі (із встановленням права регресної вимоги), а також черговості прав кредиторів за аграрними розписками, виданими пізніше.

Окремої уваги потребують положення частини третьої статті 13 Закону № 5479, згідно з якими у разі відсутності в натурі предмета застави, що має бути переданий кредитором за аграрною розпискою, кредитор за аграрною розпискою має право на задоволення своїх вимог за рахунок іншого майна боржника. Однак слід пам'ятати про те, що аграрні розписки бувають двох типів, що породжують для боржника такі два різні види зобов'язання, як товарне (зобов'язання в натурі) та фінансове (грошове зобов'язання). Якщо у разі укладення фінансової аграрної розписки у кредитора є необмежена можливість стягнення грошових коштів у примусовому порядку (через продаж іншого майна боржника), то у разі укладення товарної аграрної розписки зобов'язання в натурі породжує інші правові наслідки

для кредитора за відсутності предмета застави у боржника. Відповідно до положень законодавства про виконавче провадження відсутність у боржника предмета застави є суто підставою для повернення виконавчого документа стягувачу (п. 10 Розділу XI Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України № 512/5 від 02.04.2012 р.; п. 6 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII). Таким чином, право кредитора, закріплене у частині третій статті 13 Закону № 5479, на здійснення стягнення на інше майно боржника у позасудовому порядку через виконавчий напис нотаріуса нівелюється. Для реалізації названого права кредитором необхідно звертатися до суду та належним чином доводити власне право на переведення зобов'язання в натурі у грошове зобов'язання з метою забезпечення можливості звернення стягнення на інше майно боржника.

При цьому останній аспект набуває ще більшої актуальності з ухваленням Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. № 552-IX, оскільки (відповідно до пунктів 14, 15 Розділу XI «Перехідні положення» Земельного кодексу України) мораторій на примусове стягнення земельних ділянок сільськогосподарського призначення із набранням чинності Закону № 552 з 01 липня 2021 року скасовується. Таким чином, за умов дотримання вимог спеціального законодавства під час порушення боржником власних зобов'язань за аграрною розпискою кредитор отримує можливість примусового звернення стягнення на землі сільськогосподарського призначення, що перебувають у власності боржника. Безумовно, цей аспект виступатиме стимулювальним фактором залучення додаткового фінансування агровиробником від банківських та інших фінансових установ у майбутньому. Однак, як уже було зазначено вище, право кредитора, закріплене у частині третій статті 13 Закону № 5479 у нинішній редакції та у разі встановлення правовідносин за товарною аграрною розпискою, більше матиме декларативний характер, ніж реальний.

З іншого боку, вказаний аспект може бути використаний і на власну користь кредитором. Так, у Єдиному державному реєстрі судових рішень уже наявний приклад, у якому кредитор у судовому порядку здійснив примусове стягнення на нерухоме майно у вигляді маслозаводу та земельної ділянки під ним на підставі положень частини третьої статті 13 Закону № 5479 [7]. Наразі вказана проблематика є поодиноким, але, на наше переконання, за умов подальшого розвитку такого інструмента забезпечення виконання зобов'язань, як аграрна розписка, такі ситуації можуть отримати системний характер.

Слід звернути увагу на те, що порядок виконавчого провадження щодо аграрних розписок також містить певну проблематику і у разі залучення до цього процесу зовнішньоекономічного кредитора, пов'язану з переміщенням товару через митний кордон України в порядку примусового стягнення [8].

Як уже згадувалося вище, положення частини 8–10 статті 13 Закону № 5479, що встановлюють заходи відповідальності кредитора перед боржником за неналежне виконання обов'язку з передання аграрної розписки з відміткою «Виконана» після належного виконання власних зобов'язань боржником, також не є ідеальними.

За диспозицією вказаних правових норм підставою для притягнення до відповідальності кредитора є порушення ним обов'язку повернути аграрну розписку після отримання виконання зобов'язання за нею у повному обсязі. Водночас статтею 12 Закону № 5479 регламентується право сторін здійснити таке повернення шляхом як особистої передачі, так і направлення цінного листа з повідомленням. При цьому за умов особистої передачі підписання акта не вимагається. У такому разі наявний ризик покладення на боржника додаткового тягаря доведення моменту передачі аграрної розписки з відміткою «Виконано», що породжує дисбаланс відповідальності учасників правовідносин за аграрною розпискою. Більше того, якщо кредитор має змогу захистити власні права у безспірний порядок (виконавчий напис), то аналогічного права Закон № 5479 боржнику не надає. Також положеннями вказаного законодавства належним чином не врегульовано питання того, чи можуть сторони аграрної розписки передбачити інші заходи відповідальності кредитора за невиконання

обов'язку з передання аграрної розписки з відміткою «Виконано» у разі наявності відповідної домовленості, що перевищує розмір, передбачений Законом № 5479. На наше переконання, вказані недоліки нормативно-правової бази додатково підтверджують, що сторонам слід із належною увагою ставитися до можливості закріплення повної структури правовідносин через укладення окремого договору, аграрна розписка за яким виступатиме виключно як порядок виконання зобов'язання агровиробника з поставки сільськогосподарської продукції чи повернення позики з прибутку від збуту останньої. З огляду ж на перспективу активного застосування правового інституту аграрних розписок як абсолютно автономного товаророзпорядчого документа, законодавцям слід розглянути можливість розширення диспозитивності положень спеціального Закону № 5479 та передбачити можливість сторін установити інші заходи відповідальності за невиконання зобов'язань як з одного, так і з іншого боку, із гарантуванням рівного права безспірного захисту власних порушених прав для обох сторін.

Висновки. Аграрні розписки як механізм забезпечення виконання зобов'язань агровиробників, а також метод залучення додаткового фінансування останнім є дуже перспективними в Україні як у державі з високою часткою ринку сільського господарства в економіці. Темпи розвитку названого правового інституту, починаючи з 2018 року коли було запроваджено відповідний державний реєстр аграрних розписок, лише додатково підтверджує вищевказане твердження.

За таких умов на законодавця покладений важливий обов'язок належним чином забезпечити баланс прав та обов'язків учасників правовідносин із застосуванням аграрних розписок за умов дотримання пропорційності інтересу агровиробників в ефективному та своєчасному залученні додаткового фінансування власної діяльності.

На наше глибоке переконання, напрямком розвитку вітчизняного законодавства у цій сфері належним чином сприяє виконанню державою вищевказаного обов'язку, хоч і потребує деяких удосконалень. На окрему увагу заслуговує те, що дії органів державної влади в Україні повністю відповідають узятим на себе зобов'язанням згідно з положенням пункту 27 Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» від 21.10.2015 р. [9]. Указаний аспект додатково позитивно впливає на підвищення інвестиційної привабливості нашої держави та заслуговує на стриманий комплімент.

Водночас, як уже зазначалося вище, деякі правові норми, що регулюють правовий інститут аграрних розписок в Україні, потребують своєчасного вдосконалення до моменту появи системної проблематики.

З огляду на вищезазначене та керуючись змістом вищевикладеного дослідження, нами пропонується:

- визначити природу та форму використання аграрних розписок в Україні (спосіб забезпечення виконання зобов'язань чи цінний паперів);
- забезпечити баланс у правах учасників аграрних розписок щодо звернення до нотаріуса із заявою про накладення виконавчого напису в разі неналежного виконання зобов'язань іншою стороною;
- визначити форму переходу товарного зобов'язання за товарною розпискою (зобов'язання в натурі) у форму грошового на стадії звернення до нотаріуса за вчиненням нотаріального напису для реального забезпечення можливості здійснення виконавчого провадження щодо іншого майна боржника за відсутності предмета застави за аграрною розпискою;
- забезпечити нормативно-правове регулювання умов та форми звернення кредитором стягнення на інше майно боржника за аграрною розпискою за відсутності у боржника предмета застави за останньою з дотриманням конституційного права на власність та підприсемництво;
- передбачити більшу диспозитивність положень про відповідальність учасників аграрних розписок та визначити можливість сторін встановити альтернативні заходи відповідальності за невиконання зобов'язань як з одного, так і з іншого боку.

Таким чином, ми маємо достатні підстави стверджувати, що вказані зміни на шляху вдосконалення правового інституту аграрних розписок в Україні лежать суто в межах законодавчого процесу. Подібна модернізація законодавства України, безперечно, матиме наслідком стимулювання додаткової економічної активності на ринку сільського господарства України за умов дотримання основоположного принципу верховенства права в Україні, а також підвищення інвестиційної привабливості нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про аграрні розписки : проект закону № 9610 від 19.12.2011 та супровідні документи. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9610&skl=7 (дата звернення: 07.05.2021).
2. Аграрні розписки стали успішним інструментом залучення фінансування. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України* : вебсайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=608d6777-0c92-4765-99b7-492c44c97be2&title=AgrarniRozpiskiStaliUspishnimInstrumenomZaluchenniaFinansuvannia> (дата звернення: 07.05.2021).
3. Машковська Л.В. Поняття, види та правова природа товарозпорядчих документів як об'єктів ринку цінних паперів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 2. С. 140–144. Бібліогр.: с. 143–144 (18 назв).
4. Павлюченко Ю.М., Кравчук Б.І. Правова характеристика аграрних розписок. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1–2. С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.31558/2518-7953.2017.1-2.6> (дата звернення: 07.05.2021).
5. Карпова О. Аграрні розписки в Україні: Які нововведення пропонує законопроект 2805. *Kurkul.com*: вебсайт. URL: <https://kurkul.com/news/17478-v-ukrayini-zyavivsyia-onlayn-asistent-fermera> (дата звернення: 07.05.2021);
6. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. *Програма розвитку ООН в Україні (UNDP)* : вебсайт 2018. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html> (дата звернення: 07.05.2021);
7. Рішення по справі № 927/421/19 від 12.09.2019. Господарський суд Чернігівської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112288> (дата звернення: 07.05.2021).
8. Starodubtsev A.; Bakai Yu. International agrarian receipts as a mechanism for foreign investment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, [S.l.], v. 2, n. 33, p. 259–267, jun. 2020. ISSN 2310-8770. DOI: <http://dx.doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206725>. Date accessed: 07 May. 2021.
9. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. *United Nations*: web-site. 2015. URL: <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030%20eng.pdf>. Date accessed: 07 May. 2021.

